

UOT: 821.512.162(091)

Mərziiyə Nəcəfova*

HÜSEYN KÜRDOĞLUNUN MÜSTƏQİLLİK DÖVRÜ POEZİYASINDA SƏNƏTKARLIQ MƏSƏLƏLƏRİ

Xülasə

1990-cı illər poeziyasında Qarabağ mövzusunda yüzlərcə nümunələr yarandı. Bu illərin poeziyası yalnız komiyət baxımından deyil, keyfiyyət baxımından da yadda qaldı. Aparılan araşdırmalara görə, şairlərimiz Qarabağ mövzusunda yazılan əsərlərin dil və üslub xüsusiyyətləri üzərində çalışmış, bədii dilin çoxqatlı çalarlarından, fikrin obrazlı ifadə tərzindən qədərincə istifadə etmiş, faydalanmışlar. Az sözlə dərin mənə ifadə etmək, sözü şəkilləndirmək, obrazlıq fonetik, leksik və qrammatik özünəməxsusluğundan barınmaq sənətkarlığımızın əsas yaradıcılıq xüsusiyyətlərindən hesab olunur. Bu baxımdan Qarabağ mövzusunda yadda qalan poeziya nümunəsi yaradan Hüseyin Kürdoğlu yaradıcılıq diqqətə layiqdir.

Maqalədə şairin onlara şeirində folklor nümunələrindən yararlanaraq yaratdığı poeziya incilərini təhlilə cəlb edilir. Hüseyin Kürdoğlunun şeirlərindəki təbiiyyət, səsli dil, folklor motivlərindən istifadə məsələləri şairin 1990-cı illər şeirlərində özünəməxsusluğu ilə yadda qalır. Mövzu, məzmun və sənətkarlıq məsələləri onun şeiriyatının əsas konsepsiyasını təşkil edir. Hüseyin Kürdoğlunun Qarabağ mövzusunda yazdığı nümunələr üzərində xüsusi dayanmış, bu nümunələrin Azərbaycan ədəbiyyatındakı yerinə diqqət yetirilmişdir.

Açar sözlər: Kürdoğlu, Vətən, Laçın, Qarabağ, poeziya

Giriş. Qarabağ mövzusunda yazılan əsərlərin dil və üslub xüsusiyyətləri üzərində aparılan araşdırmalar göstərir ki, şairlərimiz bədii dilin çoxqatlı çalarlarından, fikrin obrazlı ifadə tərzindən, qədərincə istifadə etməyə, faydalanmağa çalışmışlar. Az sözlə dərin mənə, böyük fikir ifadə etmək, sözü şəkilləndirmək, obrazlıq fonetik, leksik və qrammatik özünəməxsusluğundan barınmaq, sənətkarlığımızın əsas yaradıcılıq xüsusiyyətlərindən hesab olunmalıdır. Bu baxımdan Hüseyin Kürdoğlu yaradıcılığı maraqlı doğurur.

Hüseyin Kürdoğlu Qarabağ mövzusunda yazdığı "Ağdama" şeirində yazır:

*Yenə də baş çəkim Ağdama görə,
Qarqarın suları Ağdama görə.
Bu yerin qədrini bilməyənlər,
Qara gözlərinə ağ dama görə!!! [1, s.71-72]*

"Ağdama" şeirinin dil-üslub xüsusiyyətlərindən bəhs edən şair M.Aslan yazır: "Şair sözdən yapışa-yapışa, sözlün çoxmənalılığından

at səyirdərk vətəndaş qayəli bu dördlüyü hər halda Sarı Aşığın xəyalı ilə qanadlandırdığından, onun güllərində sözlün bu yönlü bilməcdə dünyasına düşüb-çıxdığından və ondan böyük sorişə ilə bəhrələndiyindən yarada bilir" [2, s.3].

H.Kürdoğlu "Ağdama" şeirində bədii sözün cəzakar gücü ilə "Ağdam" kəlməsinin doğurduğu assosiativ duyğuların, didaktik hissələrin tərəvətlənməsinə yanaşı, cinasın yaratdığı sətir kontrastın mülayim, preventiv xəbərdarlığına diqqət çəkir. Şair yaşadığı hissələri sənətkarlıqla ifadə etmiş və "şairimin aynında öz donumuz var", – deməklə ulu söz ustalarının mənəvi varisi olduğunu bir daha təsdiqləmişdir. "Dördlüklər"ə bir ədəbi janr kimi poetik mənə verən və ayrıca bir kitab həsr edən şairin tapıntıları "müharibə dövrünün faciələri, ölüm və nisgilləri, torpaq itkiləri", "poetik tilisim, "mü-cüza", "dördlükdə bütöv bir dastan süjeti" kimi qiymətləndirilməlidir.

Məmməd Aslan şair H.Kürdoğlu şeirlərini dil gözəlliyindən danışmaqdan doymur. O

yazır: "Bir zamanlar yeri-göyü ölməz cinaslarında görün Sarı Aşığın gözdiyi o cənnətməkəndə çağımızda da Hüseyin Kürdoğlu sözdən ma-ya mühiti yaradıb oraya çiçəklər əkməyi bacardı. Şairin cinaslı dördlüklərinin sözün haqiqi mənasında, Sarı Aşığın təkrarsız saydığımız rüzgarına yenidən mərhəməna bir şəkildə dalğalandırmağa gücü çatdı" [2, s.3].

Hüseyin Kürdoğlunun Qarabağ mövzusunda qələmə aldığı şeirlərində özünün yaratdığı aforizmlər şairin bədii dilini cillalayır, parlaqlığını və dəyəri yüksəldir:

- *Yad fütə salıb, öz içimizdə yağıyq biz;*
- *Qoltuqda kiçik şeytəm saxlar iri şeytən;*
- *Daş körpüdə otlar göyərər həsrətimizdən;*
- *Ev sahibiyik, bəs niyə bıyıruruqçı sayıldaq;*
- *Gözlərdə qisas gülləsi var nifrətimizdən;*
- *Qaynayaacaq məhkəmənin qır qazanı;*
- *Yaşılər yərə bədi, Yamanlar üzə çıxdı;*
- *Qoç Nəbinin nəsiləri qan təkün, qan ağlamasın;*
- *Qaçma, bala, qaçma, torpaq səindir;*
- *Arxa boşsa, ığid olan neyləsin?!*

Təqdim edilən bu seçmə misralar şairin iki-üç şeirindən alınmışdır. Ümumiyyətlə, Hüseyin Kürdoğlunun poeziyası aforizmlərlə, müdrik ifadələrlə, yerində istifadə olunan deyimlərlə, kəlmələrlə zəngindir.

Folkloradan, xalq yaradıcılığından barınmaq səmimiyyət və təbiət şairi Hüseyin Kürdoğlunun Qarabağ mövzusunda yazdığı bütün əsərlərinin ideya mənbəyini, üslubi səciyyəsinə təşkil edir. Şair "Kəlbəcərli günlərim" şeirində yazır:

- Şair Əli, yaz, qələmin var olsun,
Dastan yarat, ellər sənə yar olsun.
Kaş Koroğlu sözündə də bar olsun,
Təz sovuşsun bu məhşərli günlərim,
Pöhrələnsin Kəlbəcərli günlərim [3, s.31-32].*

Şair öncə söz ilə Kəlbəcərin bədii mənzərəsini yaradır, ağ dumanı bürünmüş dağlarını, yay günündə qarçıyığı, boyçığı bürümüş yay qıyamaclarını təsvir edir, kəlbəcərli şair Əlini (Seyid Əli – M.N.) bu növrəqdan, bu büsətdən dastan yaratmağa səsləyir. Təəssüf ki, Kəlbəcərin axarlı-baxarlı günləri arxada qalıb. Şair o

günləri xoş, unudulmaz xatirə kimi yada salır. Yeganə arzusu odur ki, "Təz sovuşsun bu məhşərli günlərim, Pöhrələnsin Kəlbəcərli günlərim", – deyə xiffətini, itarınarı dilo götürir. Hüseyin Kürdoğlunun poeziyasında poetik təhkiyə üslubunun elementləri üstünlük təşkil edir.

Akademik Tofiq Hacıyev şair Hüseyin Kürdoğlunun 1990-cı illərdə qələmə aldığı şeirlərinin sənətkarlıq xüsusiyyətləri haqqında yazır: "Hüseyinin dili bu gün ustad dilidir: hər şeirdə, hər bəndədə, hər misradə, hər ifadədə bu ustalıq görünür. Hüseyin nəyi necə deməyi bilir, "Çağırır Qarabağ, çağırır Laçın" şeirində "ay camaal, gölin döyüşə gedək" deyilmir və ümumiyyətlə çağırış yoxdur. Qəfil xəyanətdən başlamış Qarabağın, Laçının hüznü mənzərəsindən bir-iki detal səhna verir:

*Bağ-bağat doğranıb, evlər talanıb,
Yerində kötiyü, özülü qalmış;
Tutublar atışə toy mağarını,
Şərab qədəhlərdə süzülü qalmış...*

Əlbəttə, bunlar yandırıcı lövhələrdir, insanı silaha, qisasə çağırır. Ancaq bu hüznü səhnələrin də ən dəhşətliyə budur: "Vurublar çobanı, aşib qayadan, Yal-yamacə qoyunlu-quzulu qalmış", – bu misralar bir romanın, bir siyasi-publistik əsərin əvəzidir: bə, Qədirin bir qəfil zəngüləsidir. Bu misralar dillə deyilməsi mümkün olmayan dardlərin müqbilə bir ahdır, tarixi faciələrlə mübahisəyə girişməyə qabil bir faciə – beytdir" [4, s.4].

Hüseyin Kürdoğlunun Qarabağ müharibəsinin başlanğıcında yazdığı bir bayatıya nəzər salaq:

*Sükan ayyaş əlində,
Tərəzi çaş əlində,
Dünya tapal iblisin
Qalib çaşbaş əlində [1, s.33].*

Bu bayatının üçüncü misrasındakı "ləpəl iblis" ifadəsi rəmzi mənə daşıyır. Şair bu ifadə vasitəsilə bizə tanış bir portret yaradır. Bu, uzun illər Sovet imperiyasını idarə etmiş bir zəvcaq, çənə sahibinin hamını bezdiren portreti deyilmi? Bu misralarda Qarabağ münaqişəsinin başlanğıcında namərd qonşularından havadarlıq et-

* Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Filologiya elmləri doktoru.

məklə, 1990-cı ilin yanvarında isə imperiya ordusunu üstümüzə göndərmiş günahsız insanların qanını Bakı küçələrinə axıtmaqla Azərbaycan xalqının başına böyük fəlakətlər açmış Qarbaçovun mənfur obrazını tanımaq olur [5].

Düşməni xarakterizə edən eyni simvola Hüseyn Kürdoğlunun şeirlərində də rast gəlirik:

*Quduzdur qarı düşmən,
Dayağı sarı düşmən [3, s.52].*

Hüseyn Kürdoğlunun Qarabağ mözusunda yazdığı şeirlərin bəzilərində bədii sualla bədii nida birlikdə, vəhdətdə verilir. Onun "Necə satım" adlı şeiri bu fikrə ən bariz nümunədir:

*Ağ bulud altında şahinlər uçur
Yaşıl talalarda əliklər qaçır.
Yayda yuxusundan təzə göz açır,
Qırxıq nərgizini mən necə satım?! [3, s.27]*

Hüseyn Kürdoğlunun müharibə mözusunda yazdığı "Neçə il ağlar" şeirindən bir neçə misraya diqqət yetirək:

*Ocaq daşlarından qalxar nalələr,
Yanub ləçək tökrə qızıl nalələr.
Qayalar döşündə ağ şəlalər,
Gündüz bəmdə dinar, gecə zil ağlar [3, s.39].*

Məlum ki, naləni insan çəkər, şair isə bunu ocaq daşlarının üzünə köçürməklə metafora yaratmışdır. Yaxud üçüncü və dördüncü misralardakı "qaya döşündəki ağ şəlalərin gündüz bəmdə dınması və gecə zil ağlaması" təbiətə aid xüsusiyyət və əlamət deyil, "ağlamaq" və "dınmaq", "danışmaq" insana məxsus xüsusiyyətdir ki, bu da onların üzünə köçürülmüşdür.

Bədii dildə çox istifadə olunan mübaligə istər klassik, istərsə də müasir yazıçı və şairlərimizin əsərlərində geniş yayılmışdır. Xüsusilə, Qarabağ mövzulu əsərlərdə maraqlı mübaligələrə rast gəlirik. Hüseyn Kürdoğlunun misralarında işlənən mübaligələrə nəzər salaq:

*Üç ildir ki, qan ağlayır gözlərim,
Həsət qalib camalına Şuşamın [3, s.41].*

*Hanı bu dağların xoşbəxt elləri,
Qanlı göz yaşutək axır selləri [3, s.40].*

Bu misralarda "gözlərin qan ağlaması", "qanlı göz yaşlarının seltək axması" mübaligədir.

Hüseyn Kürdoğlunun "Vətənsiz olarmı" şeiri səkkiz heca üzərində qurub və 5-3 bölgüsü ilə şəkillənmişdir:

*Bitirən var hər bitəni,
Yetirən var hər yetəni.
Tarixdir vaxtın vətəni,
İl də vətənsiz olarmı?! [3, s.25]*

H.Kürdoğlu özünün müəllif bayatılarında yığcam bədii quruluş imkanları daxilində poetik obrazlar, uğurlu bədii təsvir vasitələri, cazibədar üslub çalarları yaratmaqla, Qarabağ mövzusunda yazdığı bayatılarını bədii biçim baxımından ustalıqla cilalamış, onları dil-üslub əlvanlığı baxımından zənginləşdirmişdir:

*Çöllərə qırov düşdü,
Xəyalma ov düşdü,
Laçının həsrətindən,
Qanma alov düşdü [3, s.490].*

*Qarabağ qara bağlar,
Qanıçan ara bağlar.
Qırxıqızın sinəsində
Ağ duman yara bağlar [3, s.504].*

Şair Hüseyn Kürdoğlunun şeirlərinin folklorlardan qidalanması məsələsinə toxunan professor Şamil Salmanov yazır: "H.Kürdoğlu poeziyası zahirən bəlkə də ənənəvi poeziyadır. Çünki onun poeziyasında əsas poetik formalar xalq şeiri formalarıdır; bu qoşmadır, gəraylıdır, bayatıdır; son kitablarında, şeirlərində isə klassik formalar, məsələn, qəzəldir. Öz poetik sistemi etibarilə H.Kürdoğlu xalq və klassik poeziya məktəbinə mənsub şairdir. Lakin, hətta bu qədər, mükəmməl, sarsılmaz ənənələri olan poetika sistemində belə, H.Kürdoğlu yeni və özünəməxsus şairdir" [6, s.3].

H.Kürdoğlunun Qarabağ mövzusunda yazdığı təcnislərə münasibətini bildiren akademik B.Nəbiyev yazır: "Təcnis – Azərbaycan şeirinin xüsusi ustalıq, bilik, zəngin seçmə qabiliyyəti tələb edən, cinaslar üstündə qurulan cazibəkar bir şəkildir. Qurbani, Abbas Tufarqanlı, Xəstə Qasımlı, Aşıq Ələsgər, Mola Cümə kimi böyük sa-

natkarların bu sahədə parlaq uğurları vardır.

Hüseyn Kürdoğlunun Qarabağ mövzusunda digər bir təcnisinə diqqət yetirək:

*Sən də bir yadına sal qayaları,
Gəmi qayaları, sal qayaları,
Toy xoşçası kimi başında tutub,
Şuşanı dağların sal qayalara [5, s.71-72].*

Bu bənddə cinas "sal" sözüdür və fikrin məna qatları vərəqləndikcə, göz önündə ecazkar, möhtəşəm bir mənəzə canlanır. H.Kürdoğlu aşıq şeirinin digər bir şəkli olan gəraylı janrında da şeir yaradarkən belə inca, gözəl mona çarlarına nail olmuşdur. Hüseyn Kürdoğlu 1992-ci ildə qələmə aldığı "Verməyəm" gəraylısında doğma yurdunun bir qarşısını belə qarşı düşməyə verməyəcəyini deyir:

*Kəsəcəyəm əlini də,
Böhtən deyən dilini də
Ocağımın küllünü də
Mən Hayastana verməyəm [3, s.26].*

Müasir Azərbaycan poeziyasında qoşma janrında yaranan poetik örnəklərə də tez-tez təsadüf edirik. Digər janrlarda yazdığı şeirlərində olduğu kimi, qoşma janrında da Hüseyn Kürdoğlu mübaligəsiz demək olar ki, uğurla imza atmışdır. Vətən sevgisi, yurd həsrəti onun şeirlərinin leytmotivini təşkil edir. Şair "Söz ilə" qoşmasında yazır:

ƏDƏBİYYAT

1. H.Kürdoğlu. Bir şeir bulağıyam, (məqalələr toplusu). Bakı, "Ozan", 2005.
2. M.Aslan. Qaya çıxışlarından biri. Bakı, "Ekran-Efir" qəzeti, 2004, 13 iyun.
3. H.Kürdoğlu. Yurduma Qurbandır sözüm. Bakı, "Sabah", 2005.
4. T.Hacıyev. Yeni Ədəbiyyat yaranır. Bakı, "Xalq" qəzeti, 1997, 27 sentyabr.
5. B.Nəbiyev. Yurduma Qurbandır sözüm. Bakı, "Sabah", 2005.
6. Ş.Salmanov. Nəslin bir yarpağı da düşdü. Bakı, "Ədəbiyyat" qəzeti, 2003, 18 iyul.
7. S.Pirsultani. Hecca vəzninin bayatı və qoşma möcüzələri. Bakı, "Təhsil", 2003.

MASTERY ISSUES IN HUSEYN KURDOĞLU'S INDEPENDENCE PERIOD POETRY

Summary

In the poetry of the 90s there are hundreds of examples on the Karabakh issue. The poetry of these years was remembered not only by quantity, but also by quality. According to studies, our poets worked on the features of the language and styles of works in Karabakh, used many different shades of the literary language, and benefited from the figurative expression of thought. The expression of deep meaning with a small number of words, word formation, the

use of phonetic, lexical and grammatical features of imagery are the main creative features of our writers. From this point of view, the creativity of Hüseyn Kurdoğlu, which is an example of the poetry of Karabakh, is noteworthy. The article explores the poetic pearls created from dozens of poems written on the example of folklore. Kurdoğlu's poems of the 90s are natural, they use free language and folk motives. The theme, content and questions of mastery form the basis of his poetry. The article focuses on examples written by Hüseyn Kurdoğlu on the topic of Karabakh and emphasizes that these examples are especially remembered in the history of Azerbaijani literature.

Key words: Kurdoğlu, Motherland, Lachin, Karabakh, poetry

ВОПРОСЫ МАСТЕРСТВА В ПОЭЗИИ ГУСЕЙНА КУРДОГЛУ ПЕРИОДА НЕЗАВИСИМОСТИ

Резюме

В поэзии 90-х годов имеются сотни примеров на тему Карабахского вопроса. Поэзия этих лет запомнилась не только количеством, но и качеством. Согласно исследованиям, наши поэты работали над особенностями языка и стилями произведений по Карабаху, использовали много различных оттенков литературного языка, извлекли пользу из образного выражения мысли. Выражение глубокого смысла малым количеством слов, словообразование, использование фонетических, лексических и грамматических особенностей образности являются главными творческими особенностями наших писателей. С этой точки зрения, примечательно творчество Гусейна Курдоглу, являющееся примером поэзии Карабаха. В статье исследованы поэтические жемчужины, созданные из десятков стихов, написанных на примере фольклора. Стихи Курдоглу 90-х годов отличаются естественностью, в их написании использован свободный язык и народные мотивы. Тема, содержание и вопросы мастерства составляют основу его поэзии. В статье особое внимание уделяется примерам, написанным Гусейном Курдоглу на тему Карабаха и подчеркивается, что эти примеры особенно запоминаются в истории азербайджанской литературы.

Ключевые слова: Курдоглу, Родина, Лачин, Карабах, поэзия